NATURE AND MYTH IN THE WORK OF CALISTRAT HOGAŞ

Maria Voinea
PhD Student, University of Pitești

Abstract: The present work has been carried out based on the desire to return to Calistrat Hogaş's work, an authentic one, of a unique style in the Romanian literature, rediscovering, thus, a writer risking to fall in undeserved obscurity.
Therefore, the present study aims at revealing the ways Calistrat Hogaş used in managing to turn memorialistic literature into great art. The fine sense of beauty and artistic virtuosity in the field of figurative speech, on the one hand, and the eternal, majestic thrill of nature and its projection in the universal culture, up to the great myths of humanity, on the other hand, joined to this purpose.
This work underlines, once again, the fact that Hogaş's work depicts a world open to anyone wanting to know it, he himself being the guide, in a real space and in mythical times.

Keywords:hyperbole, myth, nature, literary motif, description

Despre Calistrat Hogaş, se ştie că a pomovat literatura memorialistică, poate, în cel mai viu mod, prin însemnarea tuturor experienţelor sale de călătorie, în care s-a identificat cu fiecare părticică a naturii explorate. Fiind pasionat de drumeţii, notează, la tot pasul, în detaliu, tot ceea ce vede şi aude, trăind intens satisfacţia pe care i-o oferă descoperirea naturii "neumblate". Este, aşa cum spunea Vladimir Streinu, scriitorul care a rămas în conştiinţa tuturor, ca autor al celor două volume de drumeţie, pe care le-a scris, cum el însuşi mărturisea,„departe de literatura fină", „cu gîndul de a îmbrînci literatura călătoriilor din drumul obiectiv, didactic si aproape geografic de pînă acum, pe drumul subiectiv, pe care trebuie să meargă, după socotinţa mea, acest gen de literatură"[1].

Putem aprecia opera hogaşiană ca fiind una destul de greu încercată, cu un traseu sinuos, de-a lungul timpului, cu circumstanţe şi întîmplări care au determinat întîrzierea debutului editorial al scriitorului. Iniţial, amintirile şi impresiile de călătorie hogaşiene au apărut numai în foileton, în diferite publicaţii ale vremii (de exemplu, *Arhiva*, din Iaşi), la care scriitorul colabora şi, abia postum, au fost tipărite într-un singur volum. Din păcate, deşi scriitorul şi-a dorit şi s-a străduit să le reunească într-o singură carte, în timpul vieţii, nu a reuşit, întîi, din pricina greşelilor de tipar inacceptabile, apoi, din cauza dezlănţuirii Războiului Mondial şi a izbucnirii unui incendiu în depozitul de carte al revistei *Viaţa românească*.

Ca şi cum toate acestea nu ar fi fost suficiente pentru a demonstra parcusrul tumultuos al operei lui Hogaş, aprecierile critice asupra acesteia nu întîrzie să apară, exprimînd, uneori, opinii contradictorii ale autorilor (G. Călinescu, Vladimir Streinu, Octav Botez, Şerban Cioculescu, Tudor Vianu etc.). Totuşi, toate aceste interpretări critice sunt susţinute de o analiză profundă, obiectivă şi conturează ideea unui amestec de limbaje şi de stiluri (clasic, romantic, modern, popular) care conferă unicitate stilului literar hogaşian.

În cartea scrisă în memoria tatălui ei, *Tataia. Amintiri din viaţa lui Calistrat Hogaş*, Sidonia Hogaş, fiica cea mică a scriitorului tecucean, confirmă pasiunea acestuiapentru drumeţiile montane. Subliniind importanţa acestor drumeţii, însuşi Hogaş este de părere că „orice călătorie afară de cea pe jos, e [...] o călătorie pe picioare străine; a avea la îndemînă cupeaua unui tren,

[1]Hogaş, Calistrat, *Pe drumuri de munte, (Prefaţă),* Bucureşti,1912

BDD-A30569 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:04 UTC)

roatele unei trăsuri sau picioarele unui cal înseamnă a merge şezînd şi a vedea numai ceea ce ţi se dă, nu însă şi tot ce ai voi."[2]

Pentru că a fost întotdeauna interesat şi atras de natură, cu sublimul şi grandiosul ei, Hogaş s-a autodefinit „amantul nestrămutat al marilor privelişti ale naturii"(*ibidem*:92), imaginea scriitorului drumeţ rămînînd memorabilă, între toate ipostazele în care a fost cunoscut (scriitor, profesor, călător):

> "Nu ştiu cum vor fi alţii; cît despre mine, ştiu atîta, că pierd măsura timpului de îndată ce rămîn pe voia slobodă a pornirilor mele de sălbatec, cînd, adică, biruit de dragostea neînfrînată a singurătăţii, îmi şterg urma dintre oameni şi mă mistui, sub îmboldirile ei, în necunoscutul larg al naturii, ca o frunză mânată de nestatornicia vînturilor."[3]

La o primă analiză literară, s-ar zice că tema operei lui Hogaş este călătoria, iar motivul literar central al operei este călătorul, un fin observator al naturii. Însă, analizînd în profunzime opera hogaşiană, se constată că tema principală a acesteia este cea a naturii, iar călătoria devine un laitmotiv al scrierii, respectiv mijlocul sau calea cea mai sigură, pentru scriitorul-călător, de a descoperi tot ce este, în natură, sublim şi grandios.

Octav Botez sublinia legătura indisolubilă a scriitorului moldovean cu natura, pe care „o simte prin toţi porii" şi de al cărei farmec este stăpînit, apreciind, în acelaşi timp, talentul complex al memorialistului, de pictor, de poet al naturii, dar şi de povestitor, „de creator de situaţii şi tipuri vii"[4].

Într-adevăr, Calistrat Hogaş trăieşte intens natura Moldovei, în aspectele ei maiestuoase, reuşind, într-un mod obiectiv, cu un infinit talent artistic, să realizeze în paginile memorialului său de călătorie adevărate tablouri ce înfăţişează, în culori bine definite, atît „munţii Neamţului cu codrii lor seculari şi impunători, cu desimile lor sălbatice"[5], cît şi „răsărituri de soare, apusuri, amiezi, furtuni şi nopţi cu lună"[6]. În acest sens, este elocvent următorul fragment:

> „Ne aflam acum pe înălţimile cele din urmă ale Hălăucei. În depărtare, răsăritul imens ardea în valurile de foc ale zorilor, iar soarele, ca o colosală sprînceană de aur curat, se ridica de după linia neagră şi ondulată a munţilor vaporoşi. Umbrele se grămădeau în apusul încă în amurg şi grăbite să aruncau în haosul altor lumi. Din văi, negurile adormite începeau să se înalţe, trezite de întăile raze ale dimineţii; ici-colea, din adîncuri, coloane sure de fum se îndreptau spre ceruri, topindu-şi creştetele lor în văzduhul luminos şi limpede"[7].

Remarcabilă este, însă, pe lîngă această atitudine obiectivă, şi viziunea romantică a scriitorului asupra naturii, „care-ţi varsă în suflet melancolia şi visurile"[8]. Constantin Ciopraga sublinia faptul că Hogaş prezintă pădurea, atît „pictural, ca expresie a vitalităţii", cît şi „etic, ca o imagine a totalei libertăţi"[9]: „pădurile au suflet şi, în sufletul lor, dragoste de mamă pentru toate vietăţile ce se adăpostesc la umbra ocrotitoare a sînului lor"[10]. În fragmentul următor, de exemplu, pădurea trăieşte cu adevărat:

> „Brazii suri şi neclintiţi, cu trunchiuri netede şi goale, se ridicau încremeniţi şi drepţi pînă la înălţimi ameţitoare; iar din bolta ciuruită de umbra neagră-verde, alcătuită de crengile lor îmbrăţişate sus de tot, ca prin o sită deasă, se cerneau în liniştea largă a pădurilor picături de cer albastru; şi fulgi nestatornici de lumină aurie căzeau peste mine de pretutindeni.[...]. Cheptănuşii mici şi negri cu gulere roşii şi verzi lunecau în spirale tăcute şi iuţi pe trunchiul arborilor în sus; veveriţe negre şi roşii, cu cozi stufoase şi lungi, din încheietura înaltă a unei crengi, îşi cumpăneau zborul spre copacul dimpotrivă; ciocănitori şi ghionoaie cu pliscuri de oţel tocau în arbori şi pădurea largă răsuna a sec... Peste creştetul înalt al brazilor luneca vîntul ca un rîu nevăzut şi,

---

[2] Hogaş, Calistrat, *Pe drumuri de munte*, capitolul „Repere istorico-literare", Editura Minerva, Bucureşti, 1988, p.7
[3] *ibidem*, p. 162
[4] Botez, Octav, în *Viaţa românească*, X, nr.10-11-12, Iaşi:1915, pp. 72-74
[5] *ibidem*
[6] *ibidem*
[7] Hogaş, Calistrat, *op.cit.*, pp. 56-57
[8] *Ibidem*, p. 17
[9] Ciopraga, Constantin, *Literatura română între 1900 şi 1918*, Editura Junimea,1970, pp. 451-461
[10] Hogaş, Calistrat, *op.cit*, p.199

BDD-A30569 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:04 UTC)

> tăindu-se în frunza lor ascuţită, trimitea pînă-n depărtare tînguioase şi prelungi glasuri de orgă. Din toate părţile tăcere solemnă, de pretutindeni linişte sfîntă..."[11]

Evidenţiind forţa lirică a operei lui Hogaş, Octav Botez găseşte potrivit a compara talentul acestuia, în literatura de călătorie, cu acela al lui Mihail Sadoveanu, într-un alt gen de literatură: „dacă în nuvelele d-lui Sadoveanu trăieşte natura Moldovei în aspectele ei blînde, cu apele argintii, şerpuind pe cîmpiile întinse, cu lanurile de grîu legănate în bătaia soarelui, în paginile d-lui Hogaş trăieşte aceeaşi natură în aspectele ei maiestuoase [...]"[12]

Referitor la aceeaşi capacitate lirică hogaşiană, Garabet Ibrăileanu aprecia că amantul naturii „a pus în paginile lui numai lumină şi viaţă, numai soare şi bucurie – a pus toată taina muntelui şi tot albastrul cerului moldovenesc, murmurul izvoarelor [...]"[13], iar Liviu Rebreanu este convins că Hogaş este singurul scriitor român care a avut darul de a cuprinde, în opera sa, „natura împreună cu toată viaţa ei [...] viaţa cea mare în cadrul căreia cerul, omul, gîngania, floarea, bolovanul trăiesc la fel, într-o armonie divină"[14].

În viziunea hogaşiană, natura este sublimă, indiferent de starea în care se găseşte. Că este liniştită, sau că este cuprinsă de furtuni apocaliptice, ea oferă drumeţului un spectacol original, neregizat. De exemplu, o furtună în munţi, cu vuiete năpraznice, devine un adevărat potop. Astfel, „natura dezlănţuită în toată plenitudinea ei aminteşte, la Hogaş, de grandoarea epopeilor homerice", cum remarca George Ivaşcu, în revista *Însemnări ieşene*[15]:

> „Şi, între cele patru hotare ale nesfîrşitului, întinderile oarbe tremurau cu răstimpuri scurte de întuneric şi lumină albăstrie sub licăririle fugătoare şi iuţi ale focului ceresc... Fierbeau văzduhurile şi cerurile clocoteau sub descărcările zguduitoare ale tunetelor, şi pămîntul înfricoşat se cutremura nemernic, pînă în cele mai din adînc ale temeliilor sale, sub ropotul de trăsnete care cădeau asurzitoare prin întuneric, ca nişte imense bombe de flăcări, şi spulberau, ca şi cum ai sufla într-un strop de ţărînă, frunţile de stînci îndrăzneţe ale celor mai semeţi dintre munţii săi..."[16].

Încercînd să încadreze, temporal, opera lui Hogaş, în literatură, Eugen Lovinescu, în volumul IV al *Istoriei literaturii române contemporane*, este de părere că aceasta „pluteşte peste rasă şi peste timp...", datînd „de cel puţin trei mii de ani, din epoca poemelor homerice" sau chiar „din epoca marilor epopei indiene". Acelaşi critic literar îl caracterizează pe scriitorul călător „pe drumuri de munte" ca fiind „ unaed din faptul lumii, cînd soarele era o divinitate reală şi răsărirea lui o transfigurare universală, cînd toate fenomenele naturii se prezentau în expresia concretă a unor forţe cereşti, cînd umanul era amestecat cu divinul, cînd totul era mit […]".[17]

Opera lui Calistrat Hogaş abundă în figuri de stil şi imagini artistice, din a căror înlănţuire, rezultă adevărate tablouri de natură „vie" şi o multitudine de senzaţii (cromatice, acustice, olfactive), trădînd contactul direct al călătorului cu materia. S-a spus despre el că este „un stilist de o rară virtuozitate", avînd un vocabular foarte bogat, pe care-l „stăpîneşte cu o siguranţă rară"[18]. Se observă, însă, că principalul procedeu artistic folosit de Hogaş este hiperbola. Cititorul simte, permanent, tendinţa scriitorului de a exagera trăsăturile lucrurilor, locurilor, ale fenomenelor naturii, dar şi ale oamenilor pe care îi întîlneşte, precum şi situaţiile şi stările pe care le trăieşte.

Scrierile hogaşiene sunt presărate cu trimiteri mitologice, care îndreptăţesc cititorul, dar şi critica literară să compare această operă cu marile epopei ale literaturii universale. De exemplu, furtuna, care evocă, de fapt, lupta titanilor de la începuturile lumii, „foamea de lup", care îl determină pe călător să înceapă „a cărăbăni" din „mămăliga heteroclită" sau hribii risipiţi pe prosopul imens, care par a fi o „turmă de oi obosite, în popas de odihnă, pe drumul gălbui şi plin de

[11] *Ibidem,* p. 168
[12] *op.cit.*, pp. 72-74
[13] Ibrăileanu, Garabet, *Opera lui C. Hogaş*, în *Viaţa românească*, Iaşi, nr.2, 1922
[14] Rebreanu, Liviu, *Însemnări şi dări de seamă privind Societatea Scriitorilor Români*, 1922, pp. 63-64
[15] Ivaşcu, George, în *Însemnări ieşene*, II, vol. IV, nr. 17-18, 15 sept., 1937
[16] Hogaş, Calistrat, *op.cit*, pp. 225-226
[17] Lovinescu, Eugen, în *Istoria literaturii române contemporane,* vol. 4,Bucureşti, Editura Ancora, 1928
[18] Botez, Octav, *op. cit.*, p. 81

BDD-A30569 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:04 UTC)

colb [...]"[19]creează registre şi efecte stilistice asemănătoare celor epopeice. Tocmai de aceea, s-a vorbit despre „homerismul" lui Hogaş, care, în opinia lui G. Călinescu, este de esenţă romantică, precum cel al lui Victor Hugo, „cu aceleaşi enormităţi, realisme fantastice şi monstruozităţi"[20].

În acelaşi studiu, Călinescu remarcă aura de legendă care învăluie opera hogaşiană, în care putem identifica, cu uşurinţă, amestecul de real şi de fabulos, precum şi permanenta raportare la mitologie.

Cu siguranţă, cine-l citeşte pe Hogaş este în asentimentul lui Dumitru Micu, referitor la imaginea unei lumi fabuloase pe care o realizează „prin exagerare", prin „amplificarea proporţiilor realităţii", o lume care se găseşte undeva între realitate şi basm[21]. De exemplu, călătorilor, li se pare că cei doi cîini ce ies în faţa lor sunt două fiare cumplite, în timp ce ciobanul care îi alungă pare să aibă în mână o „ghioagă groasă şi lungă fără sfîrşit"[22]. Evidente sunt şi asemănările persoanelor pe care Hogaş le întîlneşte în drumeţiile sale cu personaje fantastice din basme sau din mitologia românească. În acest sens, Ovidiu Papadima, în numărul 8 al *Revistei Fundaţiilor Regale*, apărut în august, 1942, realizează o comparaţie între lumea zugrăvită de Hogaş, în opera sa, şi lumea basmelor, remarcînd, pe bună dreptate, asemănarea tovarăşilor de drum ai scriitorului, spre Tazlău, Huţan şi Sgribincea, cu Păsări-Lăţi-Lungilă, din *Povestea lui Harap-Alb*, a lui Creangă. La fel de justă este şi comparaţia lui Ion Rusu cu voinicul Sfarmă-Piatră sau cea a babei hîde din codru cu Muma Pădurii.

Pe lîngă această viziune mitică, sunt evidente şi trimiterile scriitorului la folclorul românesc, care îndreptăţesc critica literară să vorbească despre animismul lui Hogaş, înţeles de Ovidiu Papadima ca un semn al respectului ţăranului român faţă de orice fărîmă a lumii, în care vede nu o fărîmă de divinitate, ci un suflet pur şi simplu"[23].

Vladimir Streinu, în numărul 3 al *Revistei Fundaţiilor Regale*, apărut în martie, 1941, sublinia importanţa educaţiei şi a formării profesionale a lui Hogaş, relevată de faptul că, pe lîngă ipostaza omului de rînd, „cu sufletul omului primitiv", şi ipostaza intelectualului, capabil să analizeze stilul arhitectural al mănăstirilor pe care le vizitează, scriitorul apare, în propria operă, ca un „cărturar ştiutor de mitologicale", „reminiscenţa umanistă" părînd să ocupe prim-planul literaturii sale.

Despre stilul său de a scrie, însuşi Hogaş mărturisea, în *Prefaţa* pentru ediţia din 1912 a cărţii sale *Pe drumuri de munte*: „[...] n-am făcut şi nici nu am de gînd să fac vreodată înaltă şi subţire literatură de salon, am dat oamenii şi lucrurile aşa cum se găsesc ele în măreaţa lor sălbăticie", socotindu-se, astfel, dezinteresat de pretenţiile unui „fin estet X" sau ale unui „sensibil decadent Y".

Menţinerea unei atenţii vii a criticilor asupra puţinei, dar marcantei scrieri hogaşiene redă impresia unei opere cel puţin interesante, care, ca şi autorul ei, parcă, nu-şi găseşte liniştea.

Considerînd că, atît timp, cît a trăit Hogaş, „opera lui nu şi-a găsit calea vieţii", în 1922, Liviu Rebreanu propune, în semn de apreciere a acesteia, atribuirea primului premiu literar al Societăţii Scriitorilor Români, avînd, totodată, „*mulţumirea de a îndeplini şi un act de pietate faţă de un mare şi încă nepreţuit îndeajuns scriitor al neamului românesc.*"[24]

BIBLIOGRAPHY

1. Botez, O.: *Viaţa românească*, 1915, X, nr. 10-11-12, (oct.-nov.-dec);

[19] Hogaş, Calistrat, *op.cit.*, pp. 174; 193
[20] Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, 1941, pp. 593-596
[21] Micu, Dumitru, *Calistrat Hogaş*, în *Istoria literaturii române*, vol. 2 [1900-1918], 1965, pp. 4-18
[22] Hogaş, Calistrat, *op.cit.*, p. 231
[23] Papadima, Ovidiu, în *Revista Fundațiilor Regale*, IX, nr. 8, august, București, 1942, pp. 414- 425
[24]Rebreanu, Liviu, *op.cit.*, p. 64

BDD-A30569 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:04 UTC)

2. Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Fundaţia pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1941;
3. Ciopraga, C., *Literatura română între 1900 şi 1918*, Editura Junimea, Iaşi, 1970;
4. Hogaş, C., *Pe drumuri de munte*, Editura Minerva, Bucureşti, 1988;
5. Hogaş, S. C., *Tataia. Amintiri din viaţa lui Calistrat Hogaş*, Editura Crigarux, Piatra Neamţ, 2000;
6. Ivaşcu, G.: *Însemnări ieşene*, 1937,II, nr.17-18, vol.IV;
7. Lovinescu, E., *Istoria literaturii române contemporane*, vol. IV, Editura Ancora, Bucureşti, 1928;
8. Micu, D., *Calistrat Hogaş*: *Istoria literaturii române*, vol.2 [1900-1918], Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1965;
9. Papadima, O., *Revista Fundaţiilor Regale*, august 1942, IX, nr.8;
10. Rebreanu, L., *Însemnări şi dări de seamă privind Societatea Scriitorilor Români*, Bucureşti, 1922; 11. Streinu, V., *Revista Fundaţiilor Regale*, martie 1941, nr. 3.

BDD-A30569 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:04 UTC)